

Zasób słownictwa, jakim dysponuje uczeń, ma duże znaczenie w procesie jego komunikacji językowej, dla nawiązywania kontaktów z otoczeniem, dla kształtowania różnorodnych form działalności ucznia, dla jego rozwoju psychicznego.

Ćwiczenia słownikowo – frazeologiczne i syntaktyczne są podstawowym elementem kształcenia polonistycznego uczniów w klasach początkowych, dotyczą bowiem nauki języka ojczystego. Kształtowanie umiejętności posługiwania się przez dzieci w młodym wieku szkolnym komunikatywnym językiem ojczystym w mowie i piśmie jest najważniejszym zadaniem pracy dydaktyczno – wychowawczej. Ćwiczenia słownikowo – frazeologiczne pełnią funkcję usługową w stosunku do innych działów języka polskiego, powinny być podporządkowane tematowi oraz tokowi metodycznemu. Frazeologia zajmuje się połączeniem wyrazów rozpatrywanymi jako składników związku frazeologicznego. Frazeologia określa dokładniej związki wyrazów pod względem znaczeniowymi wskazują zakresy ich użycia. Wynika to stąd, że często w zdaniu funkcjonują nie tylko pojedyncze wyrazy, ale połączenia wyrazowe, jednostki frazeologiczne mające wartość znaczeniową jako całość.

Ćwiczenia syntaktyczne polegają na kształtowaniu umiejętności konstruowania zdania tak, aby najtrafniej wyrażało ono pożądaną myśl. Wokół nich powinno się skupić ćwiczenia wzbogacające słownictwo i frazeologię, ćwiczenia w stosowaniu wyrazów o znaczeniu przeciwnym i wyrazów bliskoznacznych.

Ćwiczenia słownikowo - frazeologiczne i syntaktyczne wykorzystuje na zajęciach każdy nauczyciel nauczania zintegrowanego, jednak nie każdy zdaje sobie sprawę z ich znaczenia. Z własnych obserwacji, a także rozmów z koleżankami wynika, że dzieci dobrze znają z nazwy przedmioty. Posiadają niezbędną wiedzę o przedmiotach z najbliższego otoczenia. Dysponują znacznym zasobem pojęć nadrzędnych. Jednakże wyrażenie tych nazw, pojęć adekwatne do zdania nie jest jednakowo łatwe do wszystkich dzieci.

Odpowiednie zorganizowanie zajęć z doбором ciekawych ćwiczeń słownikowych , zastosowanie właściwych metod i technik pracy (w szczególności metod aktywizujących) daje uczniowi szansę na wzbogacenie swego słownika na atrakcyjnych zajęciach, na wykonanie z sukcesem czynności dotychczas nieosiągalnych.

Rodzaje ćwiczeń słownikowych:

- Wprowadzanie nazw przedmiotów, zjawisk, cech, czynności oraz stosunków przestrzennych i czasowych
- Wyjaśnianie niezrozumiałych wyrazów
- Gromadzenie zwrotów i wyrazów zastępczych
- Grupowanie wyrazów wokół określonych tematów
- Grupowanie wyrazów o znaczeniu przeciwnym i podobnym
- Zastosowanie nie znanych dzieciom wyrazów w zrozumiałym dla niego kontekście

Typy ćwiczenie frazeologicznych

- Układanie zdań z zastosowaniem nowo wprowadzonego wyrazu
- Układanie zdań połączone z doborem odpowiednich wyrazów uprzednio zgromadzonych
- Stosowanie zastępczych wyrażen, zwrotów i fraz
- Układanie zdań lub dłuższych wypowiedzi z podanymi wyrażeniami, zwrotami i frazami
- Rozwijanie podanych zdań przez dodawanie do nich części zdania w formie stałych związków frazeologicznych
- Stawianie przez nauczyciela odpowiednich pytań, wymagających zastosowania określonych związków frazeologicznych i odpowiedzi
- Pisanie przez uczniów pytań do podanych przez nauczyciela zdań, w których zastosowano nowe wyrażenia, zwroty czy frazy
- Wypisywanie przez uczniów odpowiednich wyrażen, zwrotów i fraz z opracowanych tekstów literackich czy innych wypowiedzi językowych, a następnie wykorzystanie ich we własnym samodzielnie przygotowanym tekście
- Pamięciowe opanowanie wierszy, zagadek, fragmentów prozy itp., a następnie wykorzystanie zawartych w nich niektórych związków frazeologicznych w toku konstruowania własnej wypowiedzi językowej na określony temat
- Sporządzanie słowniczków frazeologicznych

Ćwiczenia syntaktyczne

- Omawianie obrazków, ilustracji i historyjek obrazkowych
- Stosowanie zdań pojedynczych oraz zdań złożonych współrzędnie i podrzędnie
- Ćwiczenia w stosowaniu wyrazów o znaczeniu przeciwnym i wyrazów bliskoznacznych

Przykłady ćwiczeń w klasie „O”

Rozmowa pt. „Jak spędziłem wolne dni ?” Wyrażanie własnych spostrzeżeń, wrażeń. Przewyciężanie nieśmiałości, bogacenie słownika, rozwijanie mowy, usprawnienie wypowiedzi. W każdy poniedziałek dzieci mogą dzielić się z kolegami swoimi doświadczeniami. Opowiadają, co się u nich wydarzyło podczas wolnych dni. Innym ćwiczeniem może być omówienie obrazka o tematyce jesiennej. Może być wykorzystane przy rozmowie na temat pór roku.

Zwrócenie uwagi na kolorystykę przyrody. Odpowiedzi na pytania wymagające użycia pojęć określających stosunki przestrzenne: przed, za, wysoko, wyżej, nisko, niżej.

- jaką porę roku namalowano na obrazku?
- po czym poznasz że nadchodzi jesień?
- po której stronie ulicy jest przedszkole?
- co jest po prawej stronie ulicy?
- jakie pojazdy wjadą na ulicę?
- imiona dzieci zaczynają się głóską „e”, jakie to imiona ?
- dodaj „e” do tego co powiem

... - la
 ... - mil
 ... - kran
 ... - cho

- co słyszysz na początku wyrazów: ekran, Eskimos, elektryk, Adam, ananas, echo, elementarz.

Innym ćwiczeniem jest grupowanie obrazków według pojęć:

- zwierzęta domowe – koń, krowa, owca, kura,...
- zwierzęta leśne – lis, zając, sarna, dzik,....
- owoce – jabłka, gruszki, śliwki, czereśnie,...
- warzywa – kapusta, marchewka, burak, pomidor, ...
- zabawki – lalka, miś, auto, skakanka,...

Grupowanie przedmiotów według użyteczności.

Dzieci segregują obrazki według przeznaczenia i określają, w jakim sklepie można kupić dany towar.

- Artykuły spożywcze
- Odzież
- Obuwie
- Kosmetyki
- Zabawki
- Sprzęt AGD
- Meble

Celem tych ćwiczeń jest rozszerzanie i utrwalanie słownictwa potrzebnego do kształtowania elementarnych pojęć społecznych i przyrodniczych. Ćwiczenia słownikowo – frazeologiczne i syntaktyczne powinny być systematycznie stosowane oraz ściśle wiązać z tematyką zajęć. Dokładnie opracowanie nowo poznanych wyrazów i zwrotów poprzez kilkakrotne ich użycie w mowie ustnej, a potem luźnych zdaniach lub w opowiadaniach wpływa na dobra utrwalenie i zapamiętanie materiału.

W klasie I można prowadzić twórcze opowiadania np.:

- ❖ Co by się stało, gdyby wyrosły ci wąsy?
- ❖ Jak wyglądałby świat bez słońca?
- ❖ Gdyby moja mama była wróżką?
- ❖ Gdyby mój tata był czarodziejem?

Celem twórczych opowiadań jest lepsze poznanie i zrozumienie ucznia a także umożliwienie dzieciom działań na forum całej klasy. Wybrany tekst służy także

do wielu różnorodnych ćwiczeń językowych, tj., bogacenia słownictwa i związków frazeologicznych w czasie poprawy, korekty i ćwiczeń redakcyjnych tekstu.

W czasie lekcji można wykorzystać tzw. „Twórcze próby” – wiersz nieznanymi dziećmi kserujemy i każdą linijkę rozcinamy tak aby dziecko otrzymało każdy wers oddzielnie. Dzieci składają wersy w logiczny utwór. W ten sposób otrzymamy wiele nowych wierszy. Każdy wers zaczynamy wielką literą. Tekst powinien być dostosowany do wieku dzieci. Celem tych ćwiczeń jest kształtowanie umiejętności doboru wyrazów oraz odpowiednich wyrażen i zwrotów.

Doskonałym ćwiczeniem jest układanie wyrazów o znaczeniu przeciwnym którego celem jest uświadamianie zakresu znaczeniowego wyrazów, a także wprowadzanie wyrazów i związków frazeologicznych służących porównywaniu przedmiotów i czynności.

Duża - _____
 Szeroki - _____
 _____ - chude
 _____ - niski
 Czarny - _____
 Mokry - _____
 _____ - wolny
 _____ - brzydkie
 Dobra - _____
 Słodka - _____
 _____ - gorzki
 Gorące - _____

W klasie II doskonałym ćwiczeniem może być redagowanie notatki z wycieczki do lasu. Celem jest wdrażanie do samodzielnych dłuższych wypowiedzi w mowie i w piśmie. Kształtowanie umiejętności porządkowania wypowiedzi według planu. Wyrabianie wrażliwości na piękno przyrody.

- Nawiązanie do odbytej na lekcji wycieczki do lasu
- Wypowiedzi uczniów na temat wycieczki
- Dyskusja na temat wysłuchanej wypowiedzi. Uzupełnianie wypowiedzi
- Ustalenie planu wycieczki
 - Cel i miejsce wycieczki
 - Wygląd lasu
 - Ocena wycieczki
- Zgromadzenie i zapis słownictwa

Rzeczowniki	Czasowniki	Przymiotniki
Jesień, ptaki, las, liściem, drzewa, krzewy,	Udaliśmy się, Obserwowaliśmy,	Kolorowe, żółte, brązowe, rude,

orzechy, żołądziej, wycieczka, bukiet.	Widzieliśmy, Słuchaliśmy, Zbieraliśmy, przynieśliśmy	czerwone, barwne, cichy, smutny

Szum drzew, jesienne przedpołudnie, śpiew ptaków, liście złocą się, drzewa tracą liści

o Indywidualne pisanie notatki na temat „Nasza wycieczka”.

Następne ćwiczenie to kształcenie umiejętności doboru wyrazów o znaczeniu podobnym.

....., izba, komnata

Mężczyzna,.....,.....

....., ładnie, ślicznie, cudnie, estetycznie, efektownie

Dawać,.....,.....

.....,wrzawa, gwar, harmider, zgiełk

Ocena,.....,.....

.....,stale, wciąż, ustawicznie, wiecznie, cały czas, bez końca, zawsze

Biegać,.....,.....,.....

Ganiać

chłop

Darować

stopień

Latać

pokój

mknąć

facet

pięknie

pen

hałas

obdarzać

nota

pędzić

ofiarować

ciągle

Celem następnego ćwiczenia jest kształtowanie umiejętności wyrażania myśli w formie zdania.

Układanie zdań z podanych wyrazów

- *bałwan *kapelusz *nos *oczy *głowie *miotłę *piórkiem
- *on *jego
- *duży *długi *ładny *Czarne *śmieszny
- *jest *ma *są *trzyma
- *na *z

Napisz trzy zdania

Grupowanie wyrazów należących do tej samej rodziny

1. W każdym słupku obrysuj wspólną część znaczeniową wyrazów

a) Mur

b) wiór

c) kurz

Murek

wiórek

odkurzać

Murarz

wywiórkować

odkurzacz

2. Wydziel główną część wyrazów pokrewnych, wg podanego wzoru

- ek
Dom - owy
- ostwo

a) wirek	b) rybak	c) zwierzyna
wirnik	rybka	zwierzątko
wirować	rybitwa	zwierzęcy

3. Na podstawie wykresów napisz dwa zbiory wyrazów pokrewnych

- łątko	- owa	- icz
Jeż - yna	król -----ew	- ski
- yć się	- stwo	- na

Przykładem ćwiczenia w klasie III, którego celem jest systematyczne poszerzanie zasobu słownikowego (wyrazów i związków frazeologicznych). Grupowanie wyrazów wokół określonych tematów. Ćwiczenia można wykorzystać przy omawianiu tematu „środki lokomocji”.

1. Środki lokomocji spotykane przez dzieci w ich środowisku; uczniowie podają nazwy (autobus, pociąg, samochód ciężarowy, rower motocykl)

- Wypowiedzi swobodne dzieci na temat: z jaką prędkością jeżdżą różne środki lokomocji; co mogą przewozić

2. Rodzaje środków lokomocji na lądzie, w wodzie, i w powietrzu;

- samodzielne wypisywanie środków lokomocji w trzech rubrykach.

Środki lokomocji, za pomocą których można poruszać się:

a) na lądzie

b) w wodzie

c) w powietrzu

3. Gromadzenie i tworzenie zwrotów i wyrażeń związanych z tematem „środki lokomocji”

- podpisywanie (przygotowanymi karteczkami przez uczniów obrazków przypiętych na tablicy

Zwroty i wyrażenia: samolot pasażerski, latarnia morska, statek pasażerski

	pasażerski
	unosi się nad ziemią
Samolot	leci
	Startuje
	Ląduje

Statek Płynie
 kołysze się na fali
 Wypływa na morze

Pociąg Rusza
 Pędzi
 Mknie po szynach
 Zatrzymuje się

4. Samodzielne układanie zdań z powyższymi zwrotami i wyrażeniami.

Językowe zabawy służą ogólnemu rozwojowi mowy i myślenia uczniów. Ważne jest to, aby uczeń uświadomił sobie, że zdania można rozwijać, uzupełnić, przekształcić i tworzyć zdania złożone oraz dłuższe spójne wypowiedzi wielozdaniowe.

Np. Układanie zdań pytających

Zosia jest uczennicą trzeciej klasy. Szkołą jest blisko domu dziewczynki. Zosia ścieżką przez pola dochodzi do drogi, a później ostrożnie przechodzi na jej drugą stronę. Już jest na szkolnym boisku. Tu spotyka Kamilę, która przyjeżdża do szkoły rowerem. Obie dziewczynki siedzą w klasie przy wspólnym stoliku

Uporządkuj wyrazy, napisz je odpowiedniej kolejności i pamiętaj o znaku zapytania.

- ❖ Mieszka Zosia gdzie
- ❖ Przez Zosia przechodzi jak drogę
- ❖ Siedzi przy z Zosia stoliku wspólnym

Ułóż jeszcze inne pytania i napisz je.

Układanie zdań rozkazujących

Bożenka skończyła odrabiać lekcje i spojrzała na zegar. Mamusia poleciła dziewczynce włączyć telewizor i obejrzeć dobranockę. Mama poszła do kuchni, żeby przygotować kolację. Córka poprosiła, aby mama ugotowała jajka. Po dobranoc Bożenka nakryła do stołu. Tatuś przypomniał o soli do jajek.

Uporządkuj wyrazy, napisz je w odpowiedniej kolejności i pamiętaj o wykrzykniku.

- ❖ Telewizor włącz córeczko

- ❖ Kolację mamusiu jajka na ugotuj
- ❖ Sól Bożenko przynieś

Układanie zdań oznajmujących

Romek mieszka na ulicy Głównej. Ze szkoły wraca zawsze z Olkiem. Chłopcy często zatrzymują się przy parkingu. Lubią oglądać samochody różnych marek.